

บทที่ 8

ตัวแปรและคุณลักษณะของตัวแปร (Variable and Characteristics)

เมื่อเกิดปรากฏการณ์ (Phenomenon) และผู้วิจัยสนใจในปรากฏการณ์นั้น ผู้วิจัยก็จะเริ่มกำหนดประเด็นปัญหาและตัวแปรในประเด็นปัญหานั้น ค่อยจากนั้นผู้วิจัยจะเริ่มสังเกตคุณลักษณะต่าง ๆ ของตัวแปรแต่ละตัว นั่นก็คือ ผู้วิจัยเริ่มคิดเกี่ยวกับข้อมูลหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวแปร และจะมีวิธีการวัดตัวแปรดังกล่าวได้แบบใด ฉะนั้นในบทนี้จะอธิบายเฉพาะหัวข้อเรื่องที่สำคัญ 3 เรื่องด้วยกัน กล่าวคือ

1. ตัวแปรและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร
(Variables and Relations)
2. วิธีการวัดตัวแปร
(Measurement)
3. ข้อมูลและแหล่งที่มาของข้อมูลที่ต้องการ
(Data and Sources of Data Required)

(VARIABLES AND RELATIONS)

ประเภทของตัวแปร

(KINDS OF VARIABLE)

ตัวแปรที่อาจแบ่งแยกโดยถือเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. แบ่งตัวแปรตามความสัมพันธ์หรือหน้าที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันในเชิงเหตุและเชิงผล ถ้าถือเกณฑ์ดังกล่าวก็จัดกลุ่มตัวแปรได้เป็น 2 กลุ่มคือ
 - ก. ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) เป็นตัวแปรที่ถูกกำหนดขึ้น (Manipulated) ให้มีลักษณะหรือทำหน้าที่เป็นสาเหตุ (Cause) และมีอิทธิพลให้เกิดผล (Effect) ขึ้นจากตัวเหตุดังกล่าว เช่น กำหนดค่าใช้จ่ายในการโฆษณาเป็นสาเหตุและมีอิทธิพลทำให้เกิดการเพิ่มหรือลดปริมาณการจำหน่ายอันเป็นผล

- ข. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) เป็นตัวแปรที่มีลักษณะเป็น
ตัวผล (Effect) ที่เกิดขึ้นแต่เป็นตัวแปรที่ได้นั้นวัดจากการวัด
(Measured) จากตัวอย่าง ปริมาณการจำหน่ายเป็นตัวแปรตามอัน
เกิดจากอิทธิพลของการโฆษณาตัวเอง

ในโครงการวิจัยหนึ่ง ๆ ผู้วิจัยจะกำหนดให้สิ่งใดเป็นตัวแปร
อิสระหรือตัวแปรตามขึ้นอยู่กับเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจในเชิง เหตุและผล
เช่น ผู้วิจัยสนใจว่าระดับการศึกษาขึ้นอยู่กับรายได้ในกรณีนี้เท่ากับผู้
วิจัยสงสัยว่ารายได้ต่างระดับกันเป็นเหตุให้บุคคลคงกล่าวได้รับการศึกษา
ในระดับแตกต่างกัน ฉะนั้นเท่ากับว่าผู้วิจัยกำหนดให้รายได้เป็นตัวแปร
อิสระหรือตัวเหตุ และระดับการศึกษาที่ได้รับซึ่งเป็นผลมาจากรายได้
จึงเป็นตัวแปรตาม แต่ในทางกลับกันถ้าผู้วิจัยสนใจว่ารายไ้ขึ้นอยู่กับ
ระดับการศึกษา ในกรณีหลังนี้เท่ากับว่าผู้วิจัยกำหนดให้ระดับการศึกษา
เป็นตัวแปรอิสระหรือตัวเหตุ และรายได้ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของ
ระดับการศึกษาจึงเป็นตัวแปรตาม

2. แบ่งตัวแปรตามแนวความคิด (Concept) บางกรณี ในปัญหาที่จะ
ศึกษานั้นจะประกอบตัวแปรในรูปแนวความคิดต่าง ๆ ที่ไม่สามารถวัดได้ ฉะนั้นผู้วิจัยจึง
ต้องแปลงแนวความคิดให้เป็นตัวแปรโดยการนิยามให้แน่ชัดที่จะสามารถวัดและวิเคราะห์
ได้ ฉะนั้นจึงอาจแบ่งตัวแปรในรูปแนวความคิดออกได้เป็น 2 กลุ่ม ตามลักษณะของการ
นิยาม กล่าวคือ

1. ตัวแปรระดับทั่วไป (General Definition Variable)
คือตัวแปรในกลุ่มที่ถูกนิยามให้มีความหมายสอดคล้องกับปัญหาที่จะวิจัย เช่นผู้วิจัยสนใจที่จะ
ศึกษาคูณลักษณะ (Characteristics) ของผู้จัดการที่ประสบผลสำเร็จ (Successful
Managers) โดยได้รับการสนับสนุนให้เป็นกรรมการผู้จัดการภายในช่วงเวลาเพียง
สองปีซึ่งถือว่าเป็นระยะเวลาที่รวดเร็วผิดปกติ ดังนั้น "คุณลักษณะ" และ "ประสบผลสำเร็จ"

ความสัมพันธ์ในระหว่างตัวแปรต่าง ๆ

(RELATIONS AMONG VARIABLES)

ในการวิจัยบางเรื่องผู้วิจัยต้องการศึกษาลักษณะบางอย่างของตัวแปรเดียว (Single Variable) แต่การวิจัยหลายเรื่องผู้วิจัยมุ่งจะศึกษาถึงความสัมพันธ์ในระหว่างตัวแปรสองตัวแปรหรือมากกว่านั้น (Two or More Variables) ฉะนั้นในปัญหาที่จะวิจัยโครงการหนึ่ง ๆ นั้นอาจมีตัวแปรเพียงตัวแปรเดียว หรืออาจประกอบด้วยหลาย ๆ ตัวแปรก็ได้ กล่าวคือ

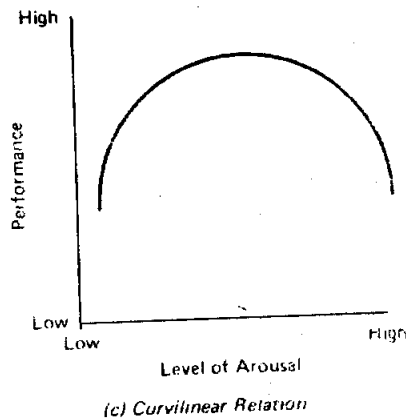
1. ในกรณี ที่ปัญหาที่จะวิจัยมีเพียงตัวแปรเดียว (A Single Variable) ซึ่งเป็นการวิจัยที่ง่ายที่สุดทั้งนี้ เพราะผู้วิจัยต้องการศึกษาและอธิบายคุณลักษณะหรือคุณสมบัติ (Characteristics) ของตัวแปรเดียว ตัวอย่างเช่น เมื่อจะมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้วิจัยต้องการทราบว่าประชากรจำนวนกี่เปอร์เซ็นต์ที่ขอมติขอยบายของพรรคการเมืองใด หรือบริษัทอุตสาหกรรมต้องการทราบว่าสินค้าจะขายได้ดีหรือพอในระหว่างช่วงการผลิตใด เป็นจำนวนกี่เปอร์เซ็นต์ ข้อสนเทศที่เป็นค่าการกระจาย ค่าเฉลี่ย หรือค่าที่กระจายรอบ ๆ ตัวแปรเดียวจะเป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจในทางปฏิบัติ หรือมีฉะนั้นก็อาจเป็นประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจที่เชื่อมโยงกับทฤษฎีใดที่ผู้วิจัยสนใจ แล้วแต่กรณี

2. ในกรณี ที่ปัญหาที่จะวิจัยนั้นประกอบด้วยตัวแปรสองตัวแปรหรือมากกว่านั้น (Two or More Variables) ในปัญหาดังกล่าวจะระบุถึงความสัมพันธ์ในระหว่างตัวแปรต่าง ๆ และเป็นการวิจัยที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน ผู้วิจัยจะต้องตัดสินใจเรื่องวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลและรูปแบบของความสัมพันธ์ในระหว่างตัวแปร โดยพิจารณาเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

เส้นตรงในภาพที่ 8-1 และเส้นตรงในภาพที่ 8-2 ที่มีความแตกต่างกันนั้น เป็นการแสดงถึงระดับของความสัมพันธ์ของตัวแปร คือระดับการเปลี่ยนแปลงของคะแนน จะสัมพันธ์กับระดับการเปลี่ยนแปลงของเกรด

2. ความสัมพันธ์แบบเส้นโค้ง (Curvilinear Relation)

หมายถึงการใช้เส้นโค้งหลาย ๆ รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ในระหว่างตัวแปร เช่น เส้นโค้งในภาพ ค่าของตัวแปรจะเพิ่มขึ้นในตอนแรก ๆ และค่าดังกล่าวจะลดลงในตอนหลัง ๆ หรือค่าที่เกี่ยวข้องรวมรวมได้อาจสัมพันธ์กันในรูปแบบที่สลับซับซ้อนยิ่งกว่าในภาพที่แสดง

ภาพที่ 8-3 แสดงความสัมพันธ์แตกต่างกันในระหว่างตัวแปรต่าง ๆ

ในบางโครงการวิจัย ตัวแปรจะสัมพันธ์กันสลับซับซ้อนมากจนยากที่จะอธิบาย เป็นรูปแบบใด และรูปแบบดังกล่าวก็มีได้ออกอะไรที่จะเป็นประโยชน์มาก เมื่อผู้วิจัยจะ วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในระหว่างตัวแปร สิ่งสำคัญก็คือต้องทราบค่าแตกต่าง

ในการที่ค่าข้อมูลเชิงคุณภาพให้เป็นข้อมูลเชิงปริมาณนั้นย่อมจะต้องมีกระบวนการอย่างมีระบบ (Systematic Process) กล่าวคือเริ่มตั้งแต่การกำหนดตัวแปรที่เราต้องการวัดให้เด่นชัดรวมถึงวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะนำข้อมูลนั้นมาใช้ประโยชน์เกี่ยวกับการแบ่งกลุ่ม จัดอันดับ จัดช่วงความแตกต่างกัน และอัตราส่วนของความแตกต่าง ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้พิจารณาสถิติที่จะใช้ในการสรุปคุณสมบัติของประชากร กระบวนการต่าง ๆ ดังกล่าวเรียกว่า "กระบวนการของการวัดตัวแปร"

ระดับของการวัด

(LEVEL OF MEASUREMENT)

เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาสถิติมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล นักวิจัยจะต้องทราบว่าข้อมูลหรือตัวแปรต่าง ๆ มีคุณสมบัติที่จะบ่งชี้ความแตกต่างได้ในระดับใด แล้วจึงประดิษฐ์เครื่องมือทางสถิติมาใช้สรุปผลให้สอดคล้องกับคุณสมบัติของตัวแปร ในบรรดาตัวแปรต่าง ๆ ย่อมมีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติที่จะบ่งชี้ได้ 4 ระดับ กล่าวคือ

- (1) ระดับแบ่งกลุ่ม (Nominal Scale) (2) ระดับจัดอันดับ (Ordinal Scale)
(3) ระดับแบ่งช่วง (Interval Scale) (4) ระดับอัตราส่วน (Ratio Scale)

1. ตัวแปรอยู่ในระดับแบ่งกลุ่ม (Nominal Scale) หมายถึงตัวแปรที่อยู่ในระดับนามธรรม มีคุณสมบัติที่สามารถแบ่งแยกประชากรที่จะศึกษาออกเป็นกลุ่ม ๆ ให้แตกต่างกันอย่างหยาบ ๆ โดยสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันจะต้องเหมือนกันหรือเท่าเทียมกัน กล่าวคือเป็นข้อมูลหรือตัวแปรเชิงคุณภาพ (Qualitative Variable) ซึ่งสามารถจัดได้เพียงชื่อของความแตกต่างแต่ไม่ละเอียด เช่นข้อมูลเกี่ยวกับเพศ อาชีพ ศาสนา ระดับการศึกษา เป็นตัวแปรที่ใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการแบ่งแยกกลุ่มหรือแบ่งแยกประเภท คือถ้าคุณสมบัติเดียวกันก็อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ถ้าคุณสมบัติต่างกันก็จะจัดแบ่งไว้ อีกกลุ่มหนึ่ง เช่นถ้าสนใจทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อสินค้าชนิดหนึ่งครั้งนี้อาจแยกผู้บริโภคออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามเพศ ตามอาชีพ หรือตามระดับการศึกษา ซึ่งแล้วแต่ความเหมาะสม

3. ตัวแปรอยู่ในระดับช่วงมาตรา (Interval Scale) หมายถึงตัวแปรที่มีคุณสมบัติบ่งชี้ถึงการจัดอันดับครบถ้วนแล้วยังมีคุณสมบัติเพิ่มเติมที่จะบ่งชี้ถึงความห่างหรือช่วงระหว่างของสิ่งที่ต้องการจะวัดได้แน่นอน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการวัดในระดับช่วงมาตรามีหน่วยวัดคงที่แน่นอนที่จะอธิบายความแตกต่างในระหว่างค่าต่าง ๆ อย่างมีความหมาย ตัวอย่างที่จะทำให้เข้าใจง่ายและคุ้นเคยกันมากที่สุดของระดับช่วงมาตราก็คือระดับอุณหภูมิองศาฟาเรนไฮต์ ความแตกต่างของระหว่าง 70 องศา กับ 65 องศาจะมากกว่าความแตกต่างของระหว่าง 70 องศา กับ 68 องศา

ระดับช่วงมาตรานั้นสามารถใช้กับการคำนวณทางคณิตศาสตร์ที่สามารถแปลความหมายของความแตกต่างระหว่างค่าต่าง ๆ และวัดได้ถึงค่าบวกและค่าติดลบซึ่งสามารถนำวิธีการสถิติมาใช้ได้ ตัวอย่าง การคำนวณค่าเฉลี่ยของเกรดได้จากค่าบวกของแต่ละรายการและหารด้วยจำนวนรายการ การบวกค่าต่าง ๆ เข้าด้วยกันทำให้เกิดระยะห่างระหว่างค่าที่สามารถแปลความหมายได้หรือในกรณีที่ทำให้เกรดเป็นตัวอักษร A B C D และ F ตัวอักษรเกรดก็จะแปลงเป็นตัวเลข $A = 4$ $B = 3$ $C = 2$ $D = 1$ และ $F = 0$ ถ้านักศึกษาสอบ 4 วิชาได้เกรด A A B C เกรดเฉลี่ยมีค่าเท่ากับ 3.25 ซึ่งจะมีความหมายไปใช้ประโยชน์ในการพิจารณาให้เกียรตินิยม ทดลองเรียน เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท หรืออื่น ๆ นอกจากนี้เกรดเฉลี่ยจะบอกถึงความสัมพันธ์และความแตกต่างในระหว่างนักศึกษาด้วยกัน

4. ตัวแปรอยู่ในระดับอัตราส่วนมาตรา (Ratio Scale) หมายถึงตัวแปรที่มีคุณสมบัติบ่งชี้ถึงการวัดระดับช่วงครบถ้วนทุกประการแล้ว ยังมีคุณสมบัติพิเศษเพิ่มขึ้นอีกคือ มีจุดเริ่มต้นที่ค่าเป็นศูนย์หรือไม่มีค่าเลยที่จุดเริ่มต้นเช่นกล่าวว่าค่าที่ 40 บ่งชี้ว่าเป็น 2 เท่า ของค่าที่ 20 หรือ 40 มีอัตราส่วนเป็น 2 เท่าของ 20 ส่วนข้อมูลบางประเภทที่ไม่มีจุดเริ่มต้นที่ศูนย์ก็จะวัดในระดับอัตราส่วนไม่ได้ เช่น ความฉลาดของมนุษย์ ไม่สามารถบอกว่าคุณที่มี IQ 140 มีความฉลาดเป็น 2 เท่าของผู้ที่มี IQ 70 ทั้งนี้เพราะการวัด IQ ไม่มีจุดเริ่มต้นแท้จริงที่ศูนย์ ฉะนั้นข้อมูลของตัวแปรที่มีค่าเริ่มต้นแท้จริงที่ศูนย์ก็

ว่าจะเก็บข้อมูลจากที่ใด และข้อมูลอย่างไรจึงจะเป็นข้อมูลที่มีคุณภาพดี กล่าวคือข้อมูลจะมีประโยชน์และมีคุณค่าต่อการใช้เพียงใด ข้อมูลนั้นจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. ข้อมูลนั้นต้องใช้ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ (Validity) หมายถึงข้อมูลนั้นจะบ่งบอกคุณลักษณะของตัวแปรได้ถูกต้องทั้งในทางปฏิบัติ และทฤษฎีความถูกต้องนั้นอาจมีสองลักษณะ กล่าวคือความถูกต้องภายใน (Internal Validity) ซึ่งเป็นความถูกต้องที่บ่งบอกคุณลักษณะและแสดงถึงความสัมพันธ์ในระหว่างตัวแปรที่ผู้วิจัยกำลังสนใจ และสามารถแปลความหมายได้ตรงกับเรื่องนั้น ๆ ได้ชัดเจน ส่วนความถูกต้องอีกลักษณะหนึ่งก็คือความถูกต้องภายนอก (External Validity) ซึ่งเป็นความถูกต้องมองในแง่ผลที่ได้ทั่วไปไปใช้ได้ในขอบเขตและเงื่อนไข

2. ข้อมูลนั้นต้องเชื่อถือได้ (Reliability) หมายถึงเป็นข้อมูลที่เกี่ยวกับค่าของตัวแปรต้องเชื่อถือได้ในระดับแนวความคิด (Conceptual) หรือระดับทฤษฎี (Theoretical) กล่าวคือค่าของตัวแปรที่ได้มาในเวลาแม้จะแตกต่างกันก็ควรให้ผลในทางที่สอดคล้องกัน แม้จะให้สอดคล้องอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนนั้นก็เกินไปไต่ยากเช่นกัน

3. ข้อมูลนั้นต้องมีจำนวนเพียงพอที่จะใช้เป็นหลักในการสรุปผลในปัญหาที่วิจัย ผู้วิจัยส่วนมากจะมุ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิเพราะเป็นหลักฐานอ้างอิงได้ที่ดีที่สุด แต่ในปัญหาบางเรื่องเมื่อไม่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิได้เพียงพอก็อาจต้องเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิที่มีคุณลักษณะและมีความสำคัญของตัวแปรใกล้เคียงที่สุดกับข้อมูลปฐมภูมิซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้

แหล่งที่มาของข้อมูลที่ต้องการ

(SOURCES OF THE DATA REQUIRED)

เมื่อกำหนดตัวแปรในประเด็นปัญหาแล้ว ผู้วิจัยมักจะถามตัวเองว่าจะรวบรวมข้อมูลจากที่ไหนและจะเก็บรวบรวมอย่างไร คำตอบก็คือแหล่งข้อมูลนั้นขึ้นอยู่กับประเภทของข้อมูลที่ตองการนั่นเอง ถ้าเป็นข้อมูลเพื่อใช้ตั้งแต่เริ่มกำหนดปัญหาให้แคบหรือกระชับปัญหา

ให้ชัดเจนขึ้นก็อาจหาได้จากข้อมูลที่มีผู้อื่นเก็บรวบรวมไว้ แต่ถ้าเป็นข้อมูลที่ยูวิจัยต้องการใช้ในการวิเคราะห์หรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยสนใจเพื่อสรุปผลของการวิจัยนั้น ผู้วิจัยก็จำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลเหล่านั้นด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความจริงครบถ้วน (Authenticity) และมีจำนวนเพียงพอกับความต้องการ (Adequacy) ดังนั้นแหล่งข้อมูลที่ต้องการในการทำการวิจัยจึงอาจแบ่งออกได้เป็น 2 แหล่งด้วยกัน กล่าวคือ

1. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) หมายถึงข้อมูลที่ยูวิจัยเก็บรวบรวม ขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่อใช้กับโครงการวิจัยนั้น ๆ โดยเฉพาะ จึงเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมเองโดยวางเค้าโครงไว้ล่วงหน้าให้สอดคล้องกับวิจัยและเงื่อนไขของข้อมูลในขณะนั้นตรงต่อวัตถุประสงค์และประเด็นปัญหาที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยสามารถเข้าใจและแปลความหมายได้สอดคล้องกับเงื่อนไขต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ในการทดลองอาหารไก่ 2 ชนิด เพื่อรู้ว่าอาหารชนิดไหนทำให้ไก่เพิ่มน้ำหนักมากกว่ากันในช่วงระยะเวลา 3 เดือนเท่านั้น ข้อมูลที่รวบรวมโดยจับมันตักไว้จากผลการทดลองเลี้ยงด้วยอาหารไก่อีกกล่าว เรียกว่า ข้อมูลปฐมภูมิสำหรับโครงการวิจัยนั้น ข้อมูลประเภทนี้จะมีประโยชน์มากที่สุดสำหรับผู้วิจัยเอง ผู้วิจัยสามารถเข้าใจเงื่อนไขและแปลความหมายตรงตามวัตถุประสงค์

2. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) หมายถึงข้อมูลที่ยูวิจัยรวบรวมและจัดพิมพ์เพื่อวัตถุประสงค์ของตนเองและเพื่อให้บุคคลโดยทั่วไปได้ประโยชน์ต่อไป ฉะนั้นเมื่อผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ปรากฏในรายงานของผู้อื่นมาใช้กับโครงการวิจัยของตน ข้อมูลประเภทนี้เชื่อถือได้น้อยลง ทั้งนี้เพราะโครงการวิจัยต่างโครงการกันข้อมูลที่ได้ต่างระยะเวลา กัน เงื่อนไขต่างกัน วัตถุประสงค์ต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิก็ยังเป็นประโยชน์หากผู้วิจัยนำมาใช้ตัวอย่างระมัดระวังและใช้ภายในขอบเขตที่จำเป็น ตัวอย่างเช่น ผลจากการทดลองเรื่องอาหารไก่ 2 ชนิดดังกล่าวข้างต้น ถ้าผู้วิจัยเขียนเก็บรายงานผลการวิจัย ข้อมูลในรายงานการวิจัยดังกล่าวกลายเป็นข้อมูลทุติยภูมิสำหรับผู้วิจัยอื่น ๆ ฉะนั้นถ้าผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้ข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจะต้องใช้อย่างระมัดระวัง

ต้องศึกษาเงื่อนไขและจุดมุ่งหมายในการเก็บรวบรวมที่บันทึกไว้ในครั้งแรก ถ้าผู้วิจัยได้ทราบเงื่อนไขและใช้ข้อมูลนั้นเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกันหรือสอดคล้องกันโดยผู้วิจัยนั้นไม่สามารถเก็บรวบรวมได้ใหม่ ข้อมูลดังกล่าวก็อาจมีค่าหรือความสำคัญคล้าย ๆ กับข้อมูลปฐมภูมิได้เช่นกัน แหล่งข้อมูลทุติยภูมิได้แก่

1. ข้อมูลจากรายงานการวิจัยในอดีต อาจเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยได้ค้นพบและสรุปผลไว้ในโครงการวิจัยนั้น ๆ หรืออาจเป็นข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยรวบรวมได้แต่ไม่สามารถเขียนไว้ในรายงานแต่เป็นผลงานทางวิชาการ
2. ข้อมูลจากผลการวิจัยที่เป็นส่วนคัดย่อหรือตีพิมพ์ออกเผยแพร่ในหนังสือต่าง ๆ หรือเป็นรายงานธุรกิจโดยทั่วไป หรือเป็นบทความของผู้เขียนกระตุ้นให้ผู้อ่านได้มีโอกาสศึกษาต่อไปในประเด็นต่าง ๆ กัน
3. มินทิกของทางราชการ ซึ่งอาจเป็นรายงานด้านต่าง ๆ ของกรมการในสมาคมนั้น ๆ เอกสารดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์
4. ข้อมูลจากหนังสือหรือตำรา ซึ่งอาจเป็นทฤษฎีหรือแนวความคิดที่ได้รวบรวมขึ้นจากข้อสนเทศ มีการเรียบเรียงให้เข้าใจชัดเจน มีขอบเขตกว้าง ๆ เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการในสาขานั้นเป็นส่วนมาก
5. ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน ซึ่งอาจเป็นบทความแสดงความคิดเห็นของนักวิชาการ หรือข่าวสารธุรกิจประเภทต่าง ๆ แต่อาจไม่มีรายละเอียดและไม่เที่ยงตรงเสมอไป สามารถเชื่อถือได้ว่าเป็นข้อเท็จจริงเท่าที่จำเป็นในแต่ละเรื่อง

นอกจากการแบ่งแหล่งข้อมูลเป็นแหล่งปฐมภูมิและแหล่งทุติยภูมิดังกล่าวข้างต้นแล้ว ถ้าเป็นการวิจัยธุรกิจก็อาจแบ่งแหล่งที่มาของข้อมูลได้เป็น 2 แหล่ง กล่าวคือ

1. เกี่ยวกับอุตสาหกรรมชนิดนั้น (The Industry)

- ผลิตภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ ของอุตสาหกรรมชนิดนั้น รวมทั้งปริมาณผลิตและมูลค่า
- ฐานะของบริษัทอื่น ๆ ในอุตสาหกรรมชนิดนั้น เช่น ขนาด ฐานะทางการเงิน และแนวโน้มความเจริญของบริษัทเหล่านั้น
- ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ โดยพิจารณาเกี่ยวกับแหล่งวัตถุดิบ ต้นทุน การขนส่งและตลาด

2. เกี่ยวกับบริษัท (The Company)

- อายุ ขนาด และแนวโน้มความเจริญเติบโตของบริษัท
- เปรียบเทียบความสัมพันธ์ของบริษัทกับอุตสาหกรรมชนิดนั้นในส่วนที่เกี่ยวกับขนาดผลิตภัณฑ์ ก้าวไร ที่ตั้ง ความสามารถทางการเงินและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ
- การได้รับความช่วยเหลือและการถูกควบคุมโดยกฎหมายของแต่ละบริษัท เช่น บริษัทที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากรัฐบาลย่อมได้เปรียบกว่าบริษัทที่ไม่ได้รับการส่งเสริม